

Ludwig Ulmanni friis korporatsiooni Fraternitas Rigensis 50. aastapäevaks

KEN IRD

Eesti ajaloomuuseumi kunstikogus leidub graafiline leht „Tartu üliõpilaselu stseene“.¹ Varem Õpetatud Eesti Seltsi kogudesse kuulunud pealkirjastamata teose allosas on märkus, millest selgub, et selle lõi Tartus fotolitograafia tehnikas Carl Schulz (1831–1884) doktor Ludwig Ulmanni joonistuste järgi. Pildiseeria üles ehitatud töö on kujutatud seitsmes reas 30 antiigipärasest stseeni üliõpilastekleid kandvate putolike peategelastega ning juba esmapilgul jääb silma, kuidas nende lustakal toimetamisel on ilmne seos Tartu üliõpilaskorporatsioonide ajalooliste tavadega. Iga pilt teosel on nummerdatud, mis omakorda viitab, et teose eesmärk on jutustada vaatajale mingit lugu.

Vaieldamatult on tegu põneva ja palju küsimusi tekitava materjaliga, mis lausa kutsus välja uurima joonistuste loomise põhjust, konteksti ja tähendust. Võtme selle väljaselgitamiseks andis uurijale teise pildirea keskelt leitav tähekombinatsioon „L O T A O H S“ – täheühend, mis moodustub Tartus tegutsenud baltisaksa üliõpilaskorporatsiooni Fraternitas Rigensis saksakeelse deviisi „Leiden oder triumphieren, Amboß oder Hammer sein“ algustähtedest. Tegu on Johann Wolfgang Goethe 1796. aastal ilmunud teise Cophta/Kopta laulu lõpuridadega. Kogu luuletuse on August Sang tõlkinud järgmiselt:

Elu nõudmised on ranged!
Hinda hetki! Ära arva,
et võid iial seista teel.
Aja suurel vael vaid harva
paigal püsib kaaluheel.

Sa kas tõused või sa langed!
Võitle, valitseda püüa
või siis orjaleiba söö!
Ole alas, mis saab lüüa,
või siis vasar – ise löö!²

Ken Ird, humanitaarteaduste magister (ajalugu), Tartu Ülikooli muuseumi teadussekretär, Lossi 25, 51003 Tartu, ken.ird@ut.ee

¹ Eesti ajaloomuuseumi kujutava kunsti kogu, AM_13728 G 4786. Täna Kristiina Tiidebergi ja Seidi Raidi teosele tähelepanu juhtimast.

² Sama luuletuse lõpuridadest ilmus 1900. aastal Anna Haava aforismikogus „Peotäis tött“ ka proosatõlge: „Sa pead siin elus kas valitsema ja võitma, ehk orjama ja kaotama, kannatama, ehk hõiskama, alasi, ehk vasar olema.“ Vt J. W. von Goethe. Nõmmeroosike. Goethe luule eesti keeles. Koost. ja toim. V. Aabrams, L. Lukas, S. Rennik. [Tartu]: Tartu Ülikooli kirjastus, 2021, lk 233, 654.

Fraternitas Rigensis oli Tartus üks neljast nii-öelda vanast 19. sajandi alguses rajatud baltisaksa tudengiorganisatsioonist. Tartu akadeemias tekkisid esimesed tudengite natsioonid juba 17. sajandil, kuid lõplikult kinnitasid Tartu ülikoolis tudengite korporatiivsed ühendused kanda 19. sajandi esimestel kümnenditel pärast ülikooli taasavamist. Esialgu lähtusid tudengid organiseerumisel peamiselt paikkondlikust printsipist ja siin oli määrav asjaolu, et kuni 19. sajandi lõpuni oli Tartu üliõpilaskonna peamine taimelava Balti kubermangude gümnaasiumid Riias, Tartus, Tallinnas ning Miitavis. Peaasjalikult nende koolide abiturientidest moodustusid neli suurt baltisaksa tudengikorporatsiooni: kuramaalastele 1808. aastal Curonia, eestimaalastele 1821. aastal Estonia, liivimaalastele 1822. aastal Livonia ja riialastele 1823. aastal Fraternitas Rigensis. Baltisaksa vanade korporatsioonide hiilgeaeg jäi 1860.–1880. aastatesse ning sellesse ajavahemikku paigutusid üksteise järel ka Estonia, Livonia ja Fraternitas Rigensise juubelid, mida tähistati Tartus eriti suurejooneliselt.³

Sestap oli järgmise sammuna loogiline oletada, et ka ülalnimetatud graafilisel lehel võib olla seos Fraternitas Rigensise 50. aastapäeva tähistamisega 1873. aasta jaanuaris. Põhjaliku kirjelduse organisatsiooni uhketest juubelipidustustest annavad vahetult selle järel avaldatud ülevaated,⁴ millest selgubki, et eespool kirjeldatud joonistuste sarja lõi samal aastal oma korporatsiooni aastapäevaks selle vilistlane doktor Ludwig Ulmann.⁵

Fraternitas Rigensise juubelit tähistati Tartus vana kalendri järgi 20.–23. jaanuaril 1873. aastal terve rea sündmustega. Pidustuste esimese päeva tipphetk oli mälestusristi sissepühitsemine Raadil Vana-Jaani kalmistul sinna maetud korporatsioonikaaslaste austuseks. Järgmisel päeval korraldati pidulik rongkäik ülikooli peahoone ja sealt edasi rektor Georg von Oettingeni juurde. Öhtul järgnes juubeliks valitud peopaigas kommerss⁶ Fraternitas Rigensise liikmetele. Kolmanda päeva õhtu sisustas seevastu seltskondlik koosviibimine Akadeemilises Musses⁷ ja supee peopaigas. Neljandal päeval pildistati korporatsiooni liikmed üles ja peeti teiste Tartu üliõpilasorganisatsioonidega ühiskommerss. Juubelipidustuste jaoks hangiti haridusministrielt eraldi luba ning selle järel tuli ülikooli rektoril Oettingenil esitada Tartu õpperingkonna kuraatorile aruanne.⁸ Sellist bürokraatlikku asjaajamist ajendas

³ T. Hiio. Üliõpilasorganisatsioonid Tartus. – Akadeemia 2003, 4, lk 699, 704.

⁴ Die Jubelfeier der Fraternitas Rigensis im Januar 1873. Dorpat: W. Gläfers Verlag, 1873; E. Hollander. Die Jubelfeier des fünfzigjährigen Bestehens der Fraternitas Rigensis im Januar 1873. Als Manuscript gedruckt. Leipzig: Eduard Bidder, 1873.

⁵ Die Jubelfeier der Fraternitas Rigensis, lk 4; E. Hollander. Die Jubelfeier des fünfzigjährigen Bestehens der Fraternitas Rigensis, lk 21.

⁶ Korporatsioonide tähtsaim vennastuspäev.

⁷ 1814–1891 tegutsenud Tartu ülikooli ajaviiteühing. Vt G. Rohtla. Tartu Akadeemiline Musse ja muusikategmine 19. sajandi esimesel poolel (1814–1844). – TUNA 2006, 2, lk 19–36.

⁸ RA, EAA.402.7.160, l. 1a–7, Briefwechsel mit dem Konvent der „Fraternitas Rigensis“, dem Kurator des Dorpater Lehrbezirks u. a. über die Jubelfeier des Ersteren, Auflösung der Korporation „Curonica“ und Gründung der Korporation „Wildenverband“, 28.12.1872–09.11.1873; E. Hollander. Die Jubelfeier des fünfzigjährigen Bestehens der Fraternitas Rigensis, lk 7–8.

Teises maailmasõjas hävinud hoone Emajõe ääres, kus Fraternitas Rigensis pidas 1873. aasta jaanuaris oma 50. aastapäeva.

Teadmata fotograaf, 1900–1917. Eesti Rahva Muuseum, ERM Fk 738: 30

arvatavasti vaid mõni kuu varem toimunud intsident, kui tsaaririigi keskvalitsus oli sunnitud reageerima vene avalikkuses ja ajakirjanduses lahvatanud käreale pahameelele, et 1872. aasta septembris väljendati Tartu korporatsioon Livonia 50. aastapäeva juubelipidustusel avalikult rahvuslikke baltisaksa meeleolusid.⁹

Fraternitas Rigensis valis pärast pikka kaalumist oma 50. aastapäeva peo paigaks Emajõe ääres niinimetatud Schumanni maja¹⁰ teise korruse, mis oli piduliku sündmuse puhul nii seest kui väljast suure hoolega ära kaunistatud. Dekoratsioonide loomise eest vastutas Fraternitas Rigensis vilistlane, Riia kunstnik ning joonistus-õpetaja Oskar Poelchau (1835–1882).¹¹

Peopaik ehitati nii seest kui ka väljast korporatsiooni sini-puna-valgete lippude ja vimplitega, vanikute ja ehispuudega, värviliste lampide, maalitud vappide, suurte

⁹ E. Hollander. Die Jubelfeier des fünfzigjährigen Bestehens der Fraternitas Rigensis, lk 6–7.

¹⁰ 19. sajandil tuntud ka kui Reinholdi maja ja „die Bremse“. Asus praeguse Emajõe ärikeskuse kohal jõe ääres, enne Teist maailmasõda tuntud kui Tartu laenukassa maja. Hävis 1944. aastal sõjatules.

¹¹ Vt Lexikon Baltischer Künstler. Hrsg. von W. Neumann. Riga: Verlag von Jonck & Poliewsky, 1908, lk 120.

loosungite ja tudengilaulude tsitaatidega. Hoone sissekäigu ette rajati uhke Riia linna vapist inspireeritud auvärv, peosaalide tarbeks aga valmisid eriteemalised värvilised joonistused: allegoorilised kompositsioonid „Neli teaduskonda“ ning „Laul, arm ja vein“, samuti transparendid Riia linna panoraamiga, toomkiriku varemetega Toomemäel ja stseenidega Tartu tudengielust: „*Landesvater*“¹², „Mensuur“¹³, „Novum“¹⁴, „Burši“¹⁵ unenägu vilistlasellu astumisest, „Rebane ja burš tööhoos tuld purskava Vesuuvi jalamil“ (viide korporatsiooni toonasele sama nimega stammkõrtsile). Kõike seda asusid juba mitu nädalat enne pidustusi Riias ette valmistama peajasjalikult Fraternitase liikmed ise. Transparendid maalisisid mineraloogiatudeng Alexander Lagorio (1852–1944) ning keemiatudengid Friedrich Seeck (1851–1875) ja Wilhelm Ostwald (1853–1932). Viimasest sai hiljem kuulus teadlane ja nobelist. Peopaiga dekoreerijate suure vaeva tulemus avati enne pidustusi imetlemiseks kogu linnarahvale.¹⁶

Peosaali põhiehe oli aga kogu saali pikkuses jooksev 220 jalga (umbes 67 m) pikk ja 2,5 jalga (umbes 0,76 cm) kõrge Ludwig Ulmanni (1831–1921) joonistuste sari.

Pildirea autor oli pärit tänaselt Läti alalt Krimulda kirikumõisast. Tema isa oli pastor Carl Christian Ulmann (1793–1871), aastatel 1835–1842 Tartu ülikooli professor (seejuures 1839–1841 rektor), 1856. aastast Venemaa evangeeliumi luteriusu kiriku peakonsistooriumi asepresident, 1858. aastast piiskop.¹⁷

Ludwig Ulmann õppis aastatel 1849–1853 Tartu ülikoolis arstiteadust ja liitus korporatsiooniga Fraternitas Rigensis kohe 1849. aasta kevadsemestril. Pärast ülikooli lõpetamist viibis ta aastatel 1856–1857 Berliinis, Würzburgis ja Viinis. Erialase tööga alustas doktor Ulmann 1857. aastal tänasel Läti alal Keipenes maa-arstina, hiljem pühendus kolmekümneks aastaks Valga maakonnaarsti tööle, samuti pidas Valga

¹² Kindla reeglistiku ja korra järgi läbiviidav rituaal, kus vannutakse truudust organisatsioonile ja värvidele, kinnitatakse sõbralikke suhteid kaasliikmetega ja lauldakse vennastuslaulu (*Landesvaterlied*). Algselt oli pühendatud maaisandale – lojaalsus oma valitsejale. Tekli läbitorkamisega (*stechen*) lubatakse sümboolselt vajaduse korral iseennast ohvriks anda. J. Ojattamm. Saksa, baltisaksa ja eesti üliõpilasterminoloogia sõnastik. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool, 2011, lk 71.

¹³ Kindlate reeglite järgi peetav rapiiridega kahevõitlus.

¹⁴ Teise nimega Valge Hobuse (Weißes Roß) kõrts, mis asus Tartu külje all Riiga suunduva tee ääres.

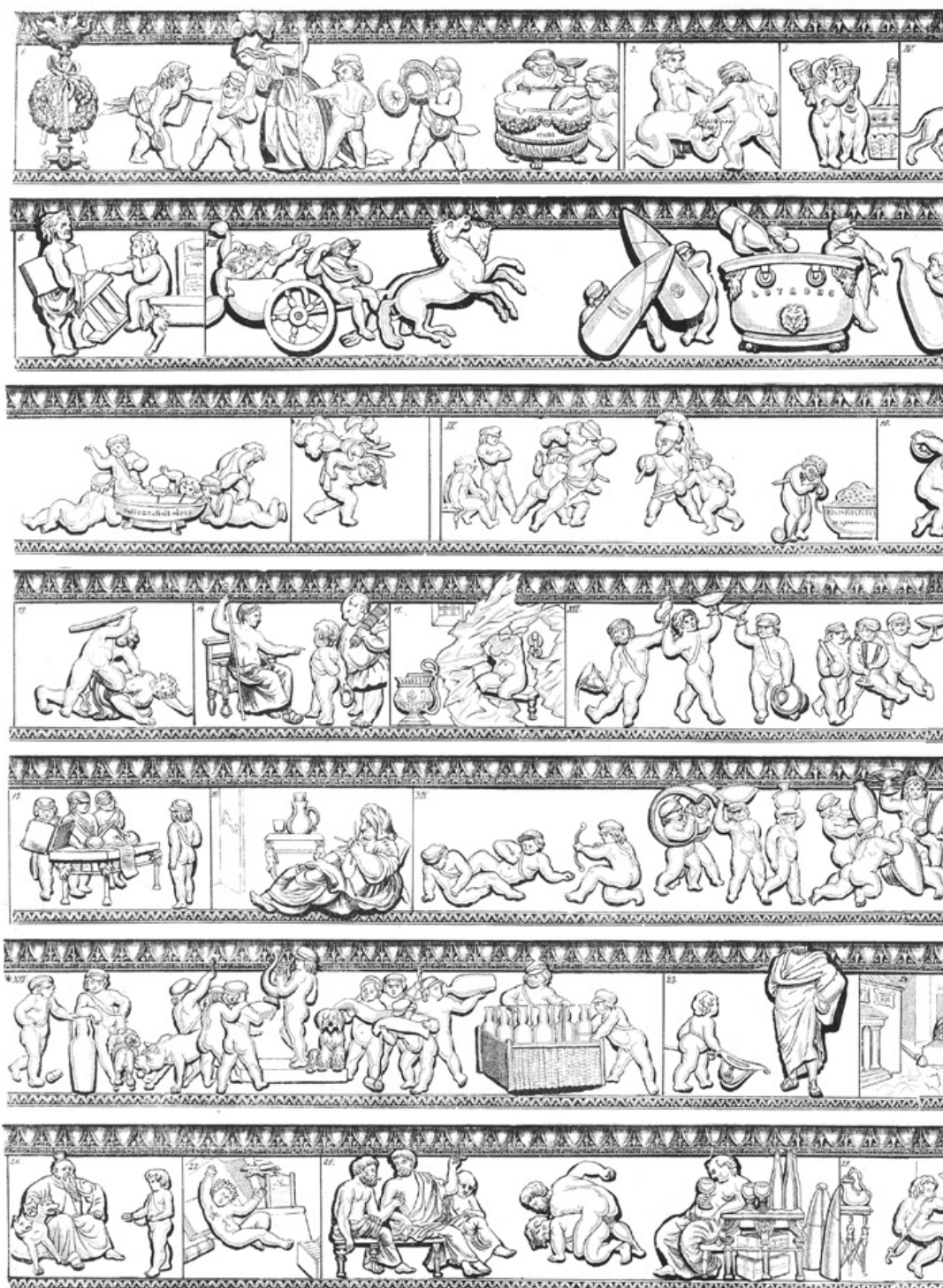
¹⁵ Üliõpilaskorporatsiooni täieõiguslik tegevliige Saksamaal ja Baltikumis.

¹⁶ E. Hollander. Die Jubelfeier des fünfzigjährigen Bestehens der Fraternitas Rigensis, lk 17–24; Album Fratrum Rigensium. Fraternitas Rigensis, 1823–1979. Bearb. von R. Gross, H. Meyer-Eltz. Osterholz-Scharmbeck a. Deich: Philisterverband der Fraternitas Rigensis, 1981, lk 199–200; W. Ostwald. Lebenslinien. Eine Selbstbiographie. Erster Teil. RigaDorpatRiga 1853–1887. Berlin: Klasing & Co. GMBH, 1926, lk 87.

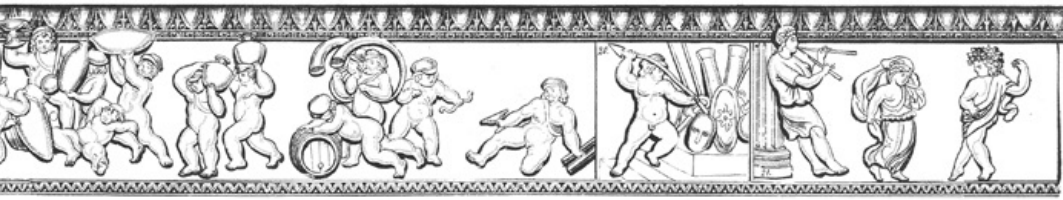
¹⁷ Album Fratrum Rigensium, lk 162; Beiträge zur Geschichte der Kirchen und Prediger in Livland. Viertes Heft. Lebensnachrichten von den livländischen Predigern, mit litterarischen Nachweisen. Dritter Theil Q-Z. Nebst Berichtigungen und Nachträgen. Mitau: J. F. Steffenhagen und Sohn, 1852, lk 76–77; Dr. Napierky's Beiträge zur Geschichte der Kirchen und Prediger in Livland / fortgesetzt von Pastor A. W. Keussler. Riga, Moskau, Odessa: J. Deubner; St. Petersburg: Aug. Deubner, 1877, lk 152.

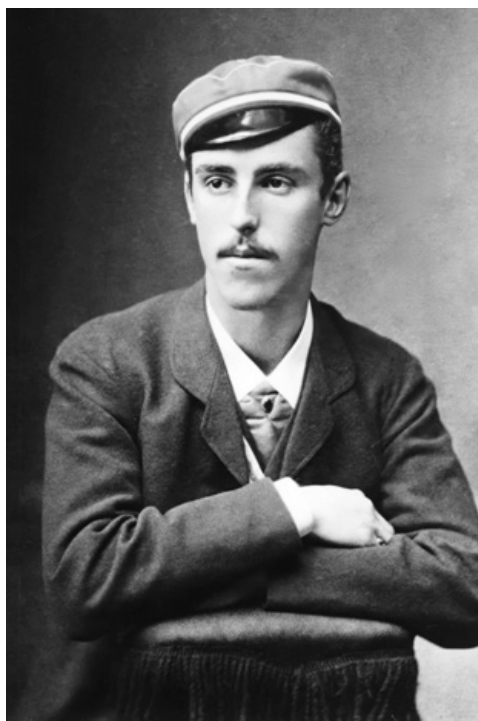

Väljalõige korporatsioon Fraternitas Rigensise 50. aastapäevale pühendatud mälestuskaardist.
Carl Schulz, 21.01.1873. Tartu Linnamuuseum, TM F 92

Carl Schulz Ludwig Ulmanni järgi. Tartu üliõpilaselu stseene. Fotolitograafia, 1873.
Eesti Ajaloomuuseum, AM_13728 G 4786

Fraternitas Rigensise liige Ludwig või Carl Conrad Ulmann.

Foto: Theodor John, 19. sajandi teine pool. RA, EAA. 1844.1.163.12

linnas erapraksist. Tudengina avaldas Tartus karikatuure Fraternitas Rigensise siseväljaandes Rigische Wochenblatt ning lõi 1852. aastal kaunistused ülikooli taasavamise 50. aastapäeva puhul peetud üliõpilasorganisatsioonide juubelikommersiks Tartu lähedal Keeri mõisas.¹⁸

1873. aastal Fraternitas Rigensise juubeliks valminud pildiseeria annab tunnistust Ludwig Ulmanni kunstioskusest, heast huumorisoonest, isiklikust kogemuste pagasist ja laiast silmaringist. Tema loomingu lähemalt uurides torkab silma, et lisaks suurepärasele Tartu tudengielu tundmisele on ta paljudesse stseenidesse oskuslikult ja vallatlevalt põiminud mitmeid antiikkunsti teoste motive. Nii on näiteks pildil nr 10 viidatud Myroni kettaheitjale, pildil nr 11 Medici Venusele, pildil nr 15 võib aimata Belvedere torsot, pildil nr 23 kujutatakse Lateraani Sophoklest ning pildil nr 28 Uffizi maadlejaid.

Võib kindel olla, et doktor Ulmann on oma pildiseeria loomisel kasutanud eeskujuna veel muidki näiteid Euroopa vanemast kunstiajaloost. See kinnitab tema kui tavajärgse 19. sajandi baltisaksa haritlase head orienteerumisvõimet Euroopa kunstiloos.

Ulmanni friisina tuntuks saanud pildiseeria ehtis Fraternitas Rigensise peopaika Tartus Bürgermusse saalis ka 25 aastat hiljem, kui korporatsioon tähistas 1898. aasta jaanuaris oma 75. aastapäeva.¹⁹ Kogu friisist tehti 1873. aastal Carl Schulzi töökojas fotolitograafia, mida müüdi huvilistele kolme rubla eest nii Tartus kui ka Riias.²⁰ Just tänu sellele graafilisele lehele, mille ainus teadaolev originaal Eestis asub Eesti ajaloomuuseumi kujutava kunsti kogus, on friisi jaoks tehtud pildid säilinud tänase päevani.

¹⁸ Album Fratrum Rigensium, lk 162–163; Geschichte der Fraternitas Rigensis. Als Manuscript für die Glieder der Fraternitas gedruckt. St. Petersburg: Schröder, 1898, lk 99, 124; Alma Mater Dorpatensis! 21. April. 12. Dezember. 1802. 1827. 1852. 1877. 1902. Dorpat: C. Mattiesen, 1928, lk 17.

¹⁹ Bericht über die Feier des 75-jährigen Bestehens des Fraternitas Rigensis. Als Manuskript gedruckt. St. Petersburg: 1899, lk 8–10.

²⁰ E. Hollander. Die Jubelfeier des fünfzigjährigen Bestehens der Fraternitas Rigensis, lk 23.

Kuigi Ulmanni loodud pildiseeria hakkab vaatajale oma lugu jutustama ka ilma igasuguse lisakommentaarita, võib siiski juba esmasel vaatlusel julgesti oletada, et kindlas järjekorras ära nummerdatud joonistuste juurde pidid kuuluma mingid pildi-allkirjad või selgitavad tekstid. See eeldus osutuski lähemal uurimisel õigeaks, sest mõlemas Fraternitas Rigensise 50. aastapäeva juubelipidustusi kirjeldavas trükises olid välja toodud doktor Ludwig Ulmanni 30 pildi sisu selgitused.²¹ Need kirjutas Carl Conrad Ulmann (1829–1890), arstist joonistaja vanem vend, hilisem Luke koguduse pastor. Mõlemad vennad õppisid samal ajal Tartu ülikoolis ja astusid üheskoos Fraternitas Rigensisesse.²²

1873. aastal Tartu korporatsiooni Fraternitas Rigensis 50. aastapäeva puhul peosaali kaunistamiseks valminud Ludwig Ulmanni joonistuste sari pakub haruldast võimalust piiluda 19. sajandi kolmanda veerandi Tartu baltisaksa korporantide igapäevaelu. Seeria autor jutustab toona tüüpilisest baltisaksa korporandi tudengiajast Tartus küll satiirilise-koomilisel moel, ent paljud välja valitud stseenid põhinevad tegelikel ajaloolistel tavaladel või sündmustel. Kunstilooliselt huvitavaks teeb joonistused nendes oskuslikult kätketud antiikkunsti retseptsioon, millel võis olla koguni oma kaasajast pärit välismaine eeskujud (vt märkus nr 23). Poolteist sajandit tagasi valminud meeleolukas pildisari on ühtaegu nii dokumenteeriv allikas kui ka tõlgenduslik kommentaar baltisaksa korporatsioonide kuldajastule Tartus.

Järgnevalt esitangi Ludwig Ulmanni pildirida selgitava teksti tõlke saksa keelest eesti keelde koos omapoolsete kommentaaridega.

Kogu saali mööda kulgeb friis, mille on kokku pannud ja joonistanud Valgas elutsev endine Fraternitas Rigensise liige dr Ludwig Ulmann. See meenutab elavalt meister Kaulbachi friisi Berliini Uue Muuseumi trepikojas²³ ja kajastab mitmesuguste kompositsioonide kaudu tudengielu vaimukal ning lõbusal moel.

²¹ Samas, lk 21–23; Die Jubelfeier der Fraternitas Rigensis, lk 4–7.

²² Inland. – Revalsche Zeitung, 15.11.1890, lk 1–2. Johan Köpp on pastor Ulmanni kohta meenutanud: „Luke koguduse õpetaja Carl Ulmann, endise Tartu ülikooli professori ja pärastise piiskopi poeg, oli kõhetu ja vanaldane mees, kes kõneles kaunis nõrga häälega ja nimelt lõunaeesti, s. o. Tartu murdes.“ J. Köpp. Mälestuste radadel I. Kodu ja kool. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv, 1953, lk 202.

²³ Saksa kunstnik Wilhelm von Kaulbach (1805–1874) lõi seinamaalingud Berliini Uue Muuseumi vestibüüli aastatel 1847–1865. Rohkem kui tema maailma ajaloo võtmesündmusi kujutavad kuus suurt freskomaali pälvis kaasaegsete hulgas tähelepanu ja kuulsust nende kohale katkematu lindina loodud puto- ning loomafiguuridega ornamentfriisi (saksa keeles *Kinderfries*), mis kommenteeris inimkonna ajalugu satiirilisel moel. Friis hävis koos Uue Muuseumiga Teises maailmasõjas. Kuna Ulmann viibis Berliinis üsna vahetult pärast Uue Muuseumi avamist, ei saa välistada, et ta oli seda oma silmaga näinud ning kasutas hiljem paljudele tuttavat Kaulbachi tööd inspiratsiooniallika ning eeskujuna. Kaulbachi freskote kohta lähemalt: W. Busch. Wilhelm von Kaulbach – *peintre philosophe und modern painter*. Zu Kaulbachs Weltgeschichtszyklus im Berlinen Neuen Museum – Welt und Wirkung von Hegels Ästhetik. (Hegel-Studien, Beiheft, 27, 1986), lk 117–138; D. Karlholm. Art of illusion. The representation of art history in nineteenth-century Germany and beyond. Bern jt: Lang, 2006, lk 227–247; C. Grewe. The Writing on the Wall. Art History, Theories of Civilization, and the Politics of Museum Murals in Nineteenth-Century Germany. – Museum History Journal 2012, 5 (2), lk 207–244; C. Grewe. The Arabesque from Kant to Comics. New York, London: Routledge, 2021, lk 106–114.

Pildirea alguses seisab üks, selle lõpus teine tõrvik – see on püha igavene tuli, mis toidab meie *alma mater*²⁴ (ja neelab usinasti Fraternitase liikmeid). Seejärel tulevad pildid järgmiselt:

I Rebane astub ülikooli: Athena²⁵ koos buršidest saatjaskonnaga tervitab teda armulikult. Medusa pea²⁶ asemel ehib jumalanna rinda samavõrra aukartustäratav orden, tema kilpi *sigillum universitatis*²⁷. Piigist on saanud terassulg. Mõned kaasvõitlejad valmistavad ette matriklipummelungi²⁸.

2. Rebasel saetakse maha sarved²⁹ – loodame, et nõnda korralikult, et need ei kasva enam kunagi tagasi, nii nagu [pildil] nr 1 ühel Athena kaaskondlasel.

3. Šmollis³⁰.

IV Rebast tutvustatakse teaduskondadele: kõigepealt teoloogia; siis oma silmasidet kergitav püha Hermadad³¹, kelle põlvele toetub tulevane jurist, varustatud sule ja kaaluga. Nüüd järgneb igivana, ikka veel elav arstiteadus, äratuntav püha kolmiku järgi, millele ta oma saavutuste vääramatuse eest tänu võlgneb, *item medicamentum*³² (siin moeravim kloraal³³), *ferrum*³⁴ (igas kaubamajas olemas) ja *ignis*³⁵ (vanad

²⁴ Kõik kaldkirjas toodud tsitaadid ja paksus kirjas tehtud rõhutused matkivad originaalteksti.

²⁵ Vanakreeka tarkuse jumalanna.

²⁶ Medusa oli vanakreeka mütoloogias üks koletistest õdedest gorgodest, kelle tunnused olid koledad näojooned, õudne mõirgamine ning maod juuste asemel. Igaüks, kes neid nägi, muutus otsekohe kiviks. Kangelane Perseus tappis jumalate abiga ainsa sureliku gorgo Medusa. Tasuks võttis jumalanna Athena kangelaselt Medusa maha lõõdud pea ja kinnitas oma turvisele (kreeka keeles *aegis*).

²⁷ „ülikooli pitsat“ ladina keeles

²⁸ Algtekstis *Matrikelkneiperei* ehk immatrikuleerimise järel tudengi rebaseks võtmise tähistamine, ka *Matrikelschmore*. Vt Fraternitas Rigensis 1823–1973. Rückschau und Ausblick. Eine Gedenkschrift anlässlich des 150. Jubiläums. Herausgegeben von Tom von Wichert im Auftrage des Philisterverbandes. [Neustadt (a. Rbge) etc.]: Philisterverband des Fraternitas Rigensis, 1974, lk 150. Pildiakna paremal äärel valmistavad kaks kaasvõitlejat selleks ette pidujooki anumasse, mille peale on kirjutatud ladina keeles „Veritas“. See viitab nähtavasti tuntud ladinakeelsele sententsile „In vino veritas“.

²⁹ Ladina keeles *depositio cornuum* oli juba keskajast pärit üldlevinud üliõpilaseks saamise tseremoonia osa, mille eesmärk oli näidata, kuidas ülikool teeb toorest ja harimatust noorest haritud ja kõlbelise inimese.

³⁰ Lühend ladinakeelsetest sõnadest *sis mih mollis amicus vōi sit (tibi) mollis* – „olgu (sulle) kosutav“. Igivana tudengihüüe ja soovsõna.

³¹ Saksa kultuuriruumis kasutusel olnud irooniline väljend politsei kohta, mis on samas tähenduses tänaseni käibel Hollandis. Hermadad oli termin, millega tähistati 12. sajandil Hispaanias välja kujunenud linnade ja maakogukondade ühendusi, mille eesmärk oli kaitsta oma õigusi ja avalikku korda. Neist tuntuim oli Kastilia Léoni ja Astuuria linnade *Santa Hermadad*, mille lõi 1476. aastal kuninganna Isabel võitluseks aristokraatia vastu. Nende politiseivõim säilis piirkonnas kuni 1835. aastani. Siinses kontekstis on seda mõistet kasutatud õigusteaduskonna sünonüümina.

³² „niisiis ravim“ ladina keeles

³³ Nähtavasti on siin mõeldud uinutava ning rahustava toimega kloraalhüdraati, mille sünteesis 1832. aastal Giesseni ülikoolis Justus von Liebig.

³⁴ „raud“ ladina keeles

³⁵ Ladina keeles „tuli“, nähtavasti on siin mõeldud mingit tulesüütamishahendit.

head hiina omad, mis ei pritsi, ja õrritavad seda püha kolmikut fosforimürgistusega). Viimaks lehtlas lugev filosoofia, kelle kõrval on parajasti inimeseks põlvnev³⁶ ahv. (Kui niisugune pilamine ongi õigupoolest küllaltki lame, siis ma ei tahaks ikkagi alla suruda tahet ja soovi, et armas rebane heidaks kõrvale maailmatarkuse, mida selles lehtlas tunnistatakse, ja saaks niiviisi osaks sellest õudusest³⁷, et hellenistliku kultuuri järeltulijad justkui pärinevadki üksnes ahvidest.)

5. Loogiliselt esitletakse nüüd rebast termine omanikule Loccusele³⁸, kust ta leiab oivalise doominomängu kõrvale hunnitut napsi ja õpib välja purskama kadunud riiginõuniku Flachi lennukaid sõnu: *dulce est desipere in Locco!*³⁹

6. Siin peab rebane nõu õndsas mööblirentija Gratiasega⁴⁰.

VII Juba röövivad Planiuse⁴¹ ratsud tema ja mõned ta sõbrad **esimesele kommersile**. Ühed kaasrebased toovad *Branderhauptmann*'ile⁴² vajaminevaid koostisosi.

³⁶ Originaalis saksa ja inglise segakeeles „im decent of man“. Siin viidatakse nähtavasti loodusteadlase Charles Darwini 1871. aastal ilmunud teosele „The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex“ („Inimese põlvnemine ja suguline valik“).

³⁷ Originaalis ingliskeelse sõnana „horror“.

³⁸ Ka Lokkus ja Lockus, kodanikunimega Gustav Adolph Lockenberg (1777–1862), kes pidas 1810. aastast kuni surmani Ülejõe Emajõe ääres legendaarset sauna tudengitele ja ülikooli töötajatele. Selle järgi on nime saanud Tartus Sauna tänav.

³⁹ „Aeg-ajalt on mõnus vabalt võtta.“ Sõnamäng Horatiuse ladinakeelse sententsi (Odes, 4, XII, 28) ja Loccuse hüüdnimega, mis oli kraabitud ühe lauaplaadi alla tema sauna eesruumis. Sellele lauaplaadile võib viidata ka sõnamänguline väljend „riiginõunik Flach“, sest sõna „flach“ tähendus saksa keeles on „lame, madal, tasane“. Vt H. Bosse. Skizzen aus Dorpat. Von einem alten Dorpater Studenten. 2. Auflage. Riga: Verlag von Schankenburg's litho- und typographischer Anstalt, 1897, lk 123.

⁴⁰ Nähtavasti Tartus tegutsenud pagarmeister Carl Simon Gratias (1778–1855). Seda ajaloolist isikut seostab Tartu kohaloolane Alexander Christian Gottlieb Rosenberg (1875–?) omakorda Georg-Julius Schultz-Bertrami (1808–1875) raamatus „Tartu suurkujusid ja tüüpe nelikümmend aastat tagasi“ värvikalt kirjeldatud loodusluuletaja Graziusega. Doktor Bertrami ilukirjandusliku kirjelduse järgi oli kunagine pagarisell Grazius vääritud ja hädine ühe silmaga küüniline mehike, räpakusti (*Schmutzfink*), kes alati kahe suure nahkrihmaga kokku seotud raudvõtmega tudengite ümber tiirles, et ta saaks neilt oma vanade hirmsate kobakate leentoolide väljalaenamise eest raha sisse kasseerida. Bertrami humoreskis toodud kirjeldus võimaldab veelgi kindlamalt seostada värsiseppa Graziust pagarmeistri Gratiasega. Graziuse vildakas saksa keeles vemmalvärsid olid baltisaksa ringkondades pikka aega väga tuntud. Vt A. Rosenberg. Eine baltische kulturgeschichtliche Erzählung und – unser provinzieller Deutsch. – Revaler Bote, 15.07.1928, lk 5–6; Dorpats Grössen und Typen vor vierzig Jahren von Dr. Bertram. Dorpat: W. Gläser, 1868, lk 69–70. Pildi paremas nurgas viidatakse raamatu seljal filosoofiaprofessor Ludwig Adolf Heinrich Strümpellile (1812–1899), kes oli Tartu ülikoolis ametis 1845–1870 ja luges tudengitele põhiliselt psühholoogiat ja loogikat. Ludwig Ulmann läbis Strümpelli loogika kursuse 1849. aastal oma esimesel semestril. RA, EAA.402.2.25854, Ulmann, Georg Ludwig, 1850–1861.

⁴¹ Võib olla viide mõnele Tartu voorimehele.

⁴² Heinrich Bosse järgi kommersside jms korraldaja. Woldemar von Gutzeiti Liivimaa saksa keele sõnaraamat annab sellele ametile laiema tähenduse: (kogemustega) kolmanda semestri tudeng, kes pandi rebaste etteotsa, et neid õpetada, aga ka Tartu kõrtsidesse tehtud pummelungide korraldaja. Vt H. Bosse. Skizzen aus Dorpat. Von einem alten Dorpater Studenten. 2. Auflage. Riga: Verlag von Schankenburg's litho- und typographischer Anstalt, 1897, lk 86; W. von Gutzeit. Wörterschatz der deutschen Sprache Livlands. 5,1: Nachträge zu A – F. Riga: In Commission bei N. Kymmel, 1886, lk 167–168.

Teised siblivad täidetud ja tühjade kannudega edasi-tagasi seltskondade vahel, kus tähistatakse parajasti buršivande andmist. Ah, mõni joomavend vajub öö saabudes juba ära tapvasse unne, mida siis vennaliku vallatusega enneaegu rikutakse. Seejärel tuleb *Branderhauptmann*'i kohv, ent ometi kogub suuremat populaarsust kõrrebool⁴³. Pead tõstab siin teise kommersipäeva ülemealikus (mõista antud jalgupidi äravedamise kujutamise).

8. Kommersil ette tulnud pisike lahkeli sunnib rebast relvakoormat kandma, sest IX **läheb lahti paukimine**⁴⁴. Kogenud arst, aimates turjaterts⁴⁵, ajab juba niiti nõela taha. Rebased on tema ἄριστον ὕδωρ⁴⁶ kohale ? teinud.

10. Nonii, kuhu jääb raha, mille „vanad“ saatma peavad?

11. Sõõm sinasõprust ilule; aga läbi ja lõhki õige burš peab, kallis vana Petersen⁴⁷, autule armastusele selja keerama!

XII. **Loeng** on enamasti kulukas⁴⁸, tihti ka igav. Pärast seda teeb kehaline liikumine nagu

13. klohmimine⁴⁹ tööpoolest head. Ent tüüp kaebab peale ja

14. kadunukesest pedell Baumann⁵⁰ juhatab süüdimõistetu *magnificus*'e⁵¹ juurde, kes kogu lahkuse juures ikkagi

15. kartserikaristuse määrab. [Vahemärkus pildikirjelduse autorilt:] See graafikaplaat läks õnnetuse tõttu katki, aga on siiski veel seisukorras, et olukorda iseloomustada, mistõttu seda ei heidetud kõrvale.

XVI. **Rebane võetakse tegevliikmeks**. Pidulikus rongkäigus väljendavad oma rõõmu autoriteedid: Athena, Dionysos, Riia, pantrid ja kaasvõitlejad eesotsas senioriga.

⁴³ Boolinõu peale on kirjutatud ladinakeelne sentents „Otium reficit vires“ („Puhkus taastab jõu“), mis ehib Tartus Toomemäel Inglisilla linnapoolset külge ja tervitab kõiki Lossi tänavat pidi üles märke turnijaid.

⁴⁴ (rapiiridega) vehklemine

⁴⁵ Paukimisel kolmas löök ülevalt alla abaluule.

⁴⁶ Vanakreeka luuletaja Pindarose (522–443 eKr) tsitaat, eesti keeles „Parim on vesi“. Vt W. H. Race. Pindar's „Best is water“: Best of What? – Greek, Roman and Byzantine Studies 1981, 22 (2), lk 119–124.

⁴⁷ Võib olla viide esimesele 1802. aastal taasavatud Tartu ülikooli immatrikuleeritud tudengile Gustav Petersenile (1782–1839).

⁴⁸ 1834/1838. aasta tudengieeskirjade järgi oli üliõpilastelt semestris professorite kasuks võetav õppemaks kahetunnise loengutsükli eest viis, neljatunnise eest kümme ja viie või enama tunnise loengutsükli eest 15 rubla. Uute, 1868. aasta tudengieeskirjade järgi oli semestri õppemaks viis rubla ja honorar loengute kuulamise eest üks rubla loengukursuse kohta.

⁴⁹ Originaalis *Knotenprügeln*. „Knote“ oli Tartu tudengižargoonis halvustav hüüdnimi käsitöösellide kohta.

⁵⁰ Johann Baumann (1796–1849) oli pärit Baierimaalt ja teenis ülikoolis pedelli ehk ülikoolis tudengite distsipliini eest vastutava ametnikuna 1829. aastast kuni surmani. RA, EAA.402.3.62, Baumann, Johann, 1829–1851.

⁵¹ rektor

Pealiku joogisarv illustreerib eelmainitud Loccusele omistatud ülikooliväärilist tähen-
damissõna „Joo, siis mõistad“. Seejärel

17. tutvustatakse pidulikul konvendil uuele kaasvõitlejale kommaani⁵² ja vannuta-
takse Fraternitasse.

18. Vana Fahli (*cria*) ja Novumi⁵³ mälestuseks.

XIX Tugitoolil troonib **õllekuningas**⁵⁴, mõlemalt poolt ümbritsetud veinikandjate,
rebaseküttide ja sarvepuhujate kampadest.

20. Kuid ennekõike olgu neetud halva maitse väljakannatamine. Muidu saab aus-
tusväärne sõjamonument siinkohal jääda lootma vaid halastusele.⁵⁵

21. Ballidel meeldib paljude seast kõige rohkem see üks ja ainus. Temakesele peab
*in pleno*⁵⁶

XXII **serenaadi** esitama. Rebased näitavad valgust, teised hoolitsevad Cerevisiumi⁵⁷
eest. Lühinägelik Prillipapa⁵⁸ on portreefiguur. Samavõrra ajaloolised on puudlid
Mors ja Fripon ning dogi Dick⁵⁹.

23. Ka sinule, oo Kell,⁶⁰ kuulub koht meie mälestustes ja sinu tervitus rõõmustab
neid, kes sind kohtavad, ülemised ihuliikmed õilsa riide tihedasse voldistikku mähi-
tud.

24. Linn juhatab kätte kõik vajaliku igaühele: *item*⁶¹ sünnitajatele – paremal silt
ämmaemanda juurde –, kõrvaltänava tagant elujärje (Luchsingeri)⁶² juurde ja kae-
vust vasakule tohtri juurde.

⁵² Üliõpilasorganisatsioonides valitsev kindel kord, mis tugineb lisaks kirjutatud kodukorrale
veel traditsioonidele ja põlvest põlve edasikantavaile kommetele.

⁵³ „Tante Pfahl“ ehk Aurora Wilhelmine Fahl pidas 19. sajandi keskpaigas pikalt üliõpilaste seas
armastatud kõrtsi, mis asus Raadi kalmistu lähedal Mustaveski veski juures. Varem oli ta olnud
kõrtsinaine veelgi rohkem tuntud Novumi (Valge Hobuse) kõrtsis, mis asus linnast väljas Riiga
suunduva tee ääres. Vt Geschichte der Fraternitas Rigensis, lk 210.

⁵⁴ *Fürst von Thor(e)n* – joogimäng, mille käigus ehitati laudadest ja toolidest torn. Selle otsa istus
õllekuningas.

⁵⁵ Nähtavasti viidatakse siin 1854. aastal Tartu politseis ja ülikoolikohtus uurimise all olnud
kaebusele, kui Emajõeist leiti Barclay de Tolly mälestusmärgi juurde kuulunud kaks kiivrit,
trompet ja muid kaunistusi. Tunnistajatest kalamehed väitsid, et need viskasid jõkke kaks
tudengit, kuid ülikoolikohus ei suutnud ühtegi kahtlusosalust tuvastada. RA, EAA.402.8.1804,
Akte in Untersuchungssachen wegen des an dem Monumente des Fürsten Barclay de Tolly
verübten Unfugs, 31.05–05.06.1854.

⁵⁶ „täielikult, täismahus“ ladina keeles

⁵⁷ Teatud tüüpi õlu ladina keeles.

⁵⁸ Võib olla mõne konkreetse isiku tudengiaegne hüüdnimi.

⁵⁹ Puudliteks kutsusid tudengid pedelle. Nähtavasti on siin loetletud konkreetsete pedellide
hüüdnimesid.

⁶⁰ Nähtavasti kellegi kõrgemal positsioonil oleva isiku hüüdnimi tudengite seas.

⁶¹ „ühteaegu“ ladina keeles

⁶² Johann Jacob Luchsinger (1798–1871) tegutses kondiitrina Barclay platsi ääres Poe ja Kiiuni
tänava nurgal.

XXV Buršiaeg tunneb **leinagi**. Kui üks vendadest jätab igaveseks jumalaga, saadab sõprade salk ta pidulikult viimsesse puhkepaika, esiotsas tuubapuhujad, seejärel kaeblevad naised, tuhaur, tõrvikukandjad, viimaks koer ja *Löffeline*.⁶³

26. Buršielus leidub silmapilke, kui ollakse liigkasuvõtjale lähemal kui muidu.

27. Nagu ahelais Prometheus on sama lootusrikkalt raamatute külge köidetud eksamiteks valmistuja, ära hirmutatud kummituslikust kohtukullist.

28. Ning *jam arena aperta est*⁶⁴. Vasakul arutlevad ootevalmis palestra⁶⁵ õpetajad, keskel ilmselge võitlus, paremal olukorra materiaalne pool.

29. Seal, kus elu hakkab otsa saama, tiirlevad raisakotkad, ketser aetakse välja.

XXX Siis saabub lõpp; **ta peab ise vilistlaseks saama** ja talle korraldatakse komitaat⁶⁶. Athena annab ta edasi uue elu kätte, mis teda ootamas on. Kronos⁶⁷ paneb õnnistavad käed sihtpunkti jõudnu kohale. Amor⁶⁸ sihib tema rinda sinna nüüdsest peale hästi passiva abielunoolega. Kaasvõitlejad peletavad leina eemale viimse rõõmuhüüdega. Üks neist proovib tabada Aega tolle enda vikatiga⁶⁹, teine valab liivakella sisse seal hõlpsamini voolavat sisu. Bacchus ning tema elukas,⁷⁰ kes teadsid kõige rohkem, mida nad tudengile väärt olid, valavad kaotusepisaraid ja on lohutamad.

⁶³ „Lusikaleenuks“ kutsusid tudengid oma passijaid, kes nende eest koristasid, ahju kütsid ja süüa tegid. Tihtilugu olid nad eestlased ning tavaliselt teenisid nad mitut tudengit korraga.

⁶⁴ „Nüüd on võitlusareen arvatud“ ladina keeles.

⁶⁵ Mitteavalik haridus- ja spordirajatis Vana-Kreekas.

⁶⁶ Vabas vormis koosviibimine või suurem pidu tegevkonvendist vilistlaseks lahkumise tähistamiseks ülikooli lõpetamise puhul.

⁶⁷ Personifitseeritud Aeg vanakreeka mütoloogias.

⁶⁸ Armastuse jumal vanarooma mütoloogias.

⁶⁹ Vanakreeka mütoloogia retseptisioonis aeti segamini või olid kokku sulanud Chronos ehk personifitseeritud Aeg ning titaan Kronos, Zeusi isa ja lõikuse jumal, kelle sümbol oli vikat või sirp.

⁷⁰ Veinijumal vanarooma mütoloogias, kelle üks sümbolloomadest oli panter.